

Saeimā izskatāmie likuma grozījumi kultivē personu beztiesīgumu

Jānis Jurkāns, Zvērinātu advokātu biroja “CersJurkāns” partneris, zvērināts advokāts

Saeima šā gada 21. janvārī pirmajā lasījumā pieņēmusi likumprojektu “Grozījumi Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā” (turpmāk – Grozījumi). Turklāt Grozījumi atzīti par steidzamiem, un tie tiks pieņemti tikai divos lasījumos.

Par Grozījumiem kritiski izteicies Tiesībsarga birojs, juristi, ekonomisti un politiķi, norādot uz to iespējamo neatbilstību cilvēktiesībām, pārcenšanos starptautisko prasību ieviešanā, teksta kvalitātes trūkumiem un neskaidrībām, kādas radīsies to piemērošanā. Intensīvākā kritika vērsta pret regulējumu, ka valsts, atzīstot, ka kādai personai nav nevainojama reputācija, var šai personai atņemt noteikta veida īpašumu. Ir pamats uzskatīt, ka šoreiz deputātiem būtu ļoti rūpīgi jāieklausās kritikā un jāapsver, vai tik lielai steigai ir pamats.

Uzmanība pievēršama vēl vienam Grozījumu trūkumu aspektam, kas var būt svarīgs plašam Latvijas iedzīvotāju lokam. Proti, Grozījumi paredz atvērtā kopīgā klientu izpētes rīka ieviešanu, kas tiks izveidots kā informācijas kanāls, lai galvenokārt kredītiestādes, bet arī citi likuma subjekti varētu iegūt informāciju par klientiem un sadarbības partneriem no valsts datubāzēm un savstarpēji apmainīties ar iegūto informāciju.

Pārāk plašs datu apjoms vienas privātpersonas rokās

Izpētes rīka uzturēšanu veiks privāta persona, kas būs saņēmusi licenci. Licence dos iespēju iegūt informāciju no visdažādākajām valsts kontrolētajām informācijas sistēmām (datu bāzēm). No Grozījumu un to anotācijas teksta izriet tikai viens ierobežojums – piekļuvei sodu reģistram. Tādējādi noprotams, ka licences turētājam būs piekļuve Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes, transportlīdzekļu reģistra, zemesgrāmatas, kuģu reģistra, komercreģistra, kredītu reģistra, Valsts ieņēmumu dienesta, tiesu informācijas sistēmas un maksātnespējas kontroles dienesta datu bāzēm.

Šāda apjoma informācijas koncentrēšana izpētes rīka lietotāja – privātpersonas – rokās rada nopietnas bažas par pārliekām privātuma aizskāruma iespējām. Faktiski licences turētāja un tā klientu darbinieki par personu, iespējams, zinās vairāk nekā šīs personas tuvākie ģimenes locekļi. Turklāt pašsaprotami, ka licencētais pakalpojuma sniedzējs šo iespēju izmantos kā peļņas avotu, valsts pārvaldes rīcībā esošo informāciju apkopojot un pārdodot citām personām par naudu. Salīdzinājumam – šobrīd tik plašu informācijas apjomu par privātpersonu var saņemt tikai tiesa, iekšlietu sistēmas iestādes un ierobežots skaits specializētu valsts iestāžu un dienestu, turklāt datu lietojums tiek kontrolēts, un par nelikumīgu datu ieguvu valsts amatpersonas tiek sodītas.

Lai gan fizisko personu datu apstrādei Grozījumi prasa fiziskas personas piekrišanu, praksē paredzams, ka bez šādas piekrišanas došanas sadarbība ar kredītiestādi tiks izbeigta un šādu piekrišanu bez būtiskām nelabvēlīgām sekām nebūs iespējams nesniegt. Tādējādi piekrišana faktiski būs obligāta, nevis brīvprātīga.

Nemot vērā to, ka visa apkopojamā informācija jau šobrīd ir valsts pārvaldes rīcībā, kā arī to, ka klienta izpēte ir pienākums, kuru likuma subjektiem uzliek publisko tiesību regulējums jeb valsts, būtu tikai loģiski un saprātīgi, ja valsts rīcībā esošo informāciju apkopotu un izsniegtu pati valsts, saņemot par to valsts nodevu, kuras apmērs nepārsniedz informācijas apstrādes izmaksas. Šāda rīcība daudz precīzāk atbilstu Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10.panta astotajai daļai un Vispārējai datu aizsardzības regulai kā pašreiz piedāvātais risinājums.

Iztrūkst tiesību aizskāruma novēršanas mehānisms

No Grozījumu teksta noprotams, ka licencētais pakalpojuma sniedzējs ne tikai iegūs informāciju no minētajām datu bāzēm, bet arī saglabās rīka lietotāju ziņojumus par personu, tādējādi apkopojot un apstrādājot ievērojamu daudzumu dažādu personu datu.

Ir pamatotas bažas, kuras nenoliedz arī atbildīgās valsts amatpersonas, ka jau daudzus gadus starp Latvijas kredītiestādēm pastāv nelegāls nevēlamo klientu saraksts, kurā katra kredītiestāde voluntāri var veikt ierakstus. Praksē negatīvs ieraksts par personu parasti noved pie konta slēgšanas, kas atvērts pie ieraksta izdarītāja, un turpmākas grūti atrisināmas problēmas atvērt norēķinu kontu citā kredītiestādē Latvijā. Diemžēl par ieraksta esamību un saturu nelegālajā sarakstā personai nav tiesisku iespēju uzzināt.

Šķiet, ka piedāvātie Grozījumi paredz šo praksi "legalizēt", dodot iespēju rīka lietotājiem veikt nekontrolētus ierakstus par jebkuru personu.

Uzzinot par valsts ieceri šo problēmu sakārtot, radot legālu datu bāzi, daudzi jomas speciālisti bija gandarīti, ka beidzot tiks nodrošināta personas datu aizsardzības pamatprincipu ievērošana un klienti varēs iegūt datu bāzē iekļautās ziņas par sevi, bet kļūdainus ierakstus apstrīdēt, pieprasīt labot vai tos dzēst.

Diemžēl Grozījumi neparedz jebkādu personu tiesību aizsardzību minētajā aspektā. Proti, Grozījumi joprojām neparedz iespēju saņemt uzziņu par sevi, kā arī nedefinē personas iespējas aizsargāties pret nepatiesiem vai kļūdainiem ierakstiem. Tomēr jāapzinās, ka šādi nepatiesi vai kļūdaini ieraksti var ievērojami ietekmēt personas vispārējās tiesības saņemt kredītiestāžu pakalpojumus vai nodarboties ar saimniecisko darbību.

Kaut gan Grozījumi noteic, ka Datu valsts inspekcija būs tiesīga pieprasīt, lai tiek labotas vai dzēstas kopīgā klienta izpētes rīka datubāzē kļūdaini vai nelikumīgi iekļautās ziņas, no juridiskā viedokļa šīs tiesības pagaidām šķiet tikai formālas. Ar Grozījumiem netiek skarta šobrīd spēkā esošā likuma 5.²panta otrā daļa tajā aspektā,

kas liedz personai saņemt ziņas par šā likuma ietvaros veikto personas datu apstrādi. Taču, ja personai nav iespējams uzzināt, kāda informācija par viņu ir savākta un tiek apstrādāta, tad personai faktiski nav arī iespējams argumentēti vērsties Datu valsts inspekcijā un norādīt uz kļūdainām vai nelikumīgām datu bāzē iekļautām ziņām.

Kā pretstats Grozījumiem jāmin Kredītu reģistra likums, kas paredz gan tiesības saņemt izziņu par sevi, gan veidus, kā panākt kļūdainu ierakstu labošanu, tostarp tiesas ceļā.

Tādējādi arī turpmāk Latvijas iedzīvotāji būs beztiesiski, ja kādas kredītiestādes darbinieks būs ievietojis atvērtajā kopīgās klientu izpētes rīka datu bāzē kļūdainu vai nepatiesu informāciju.

Tādējādi likumdevējam būtu rūpīgi jāapsver vai tāda mehāniska ietveršana Grozījumos, kas līdzsvaro personu tiesības uz savu interešu aizstāvēšanu tiesā ar valsts interesēm noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un aprites ierobežošanā. Pretējā gadījumā pastāv risks, ka esošais regulējums var tikt pamatoti apstrīdēts Satversmes tiesā.